

Пастухов Антон Володимирович

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0001-7256-521X>

e-mail: antonipastukhov@gmail.com

СОБОРНІСТЬ ЯК ЦЕНТРАЛЬНА КАТЕГОРІЯ ІСТОРІОСОФІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕОЛОГІЇ КОНСЕРВАТИЗМУ

Резюме

Аналізується категорія соборності як осьова концептуальна основа історіософії ідейно-політичного напрямку консерватизму. Головною науковою проблемою роботи було висвітлення центроорганізуючих ознак цієї категорії, їх описове дослідження, а також формування методологічної основи пізнання політичного становлення в історії філософії консерватизму. Тільки шляхом розгляду цих характеристик в спільності та синтезі ми можемо говорити про загальну систему історіософського знання консерватизму в усьому його об'ємі, а також висвітлити його специфіку та закономірності.

Визначено помилковість детермінації ядра консерватизму спираючись на поняття традиціоналізму, через його реакційність та трансцендентні соціально-політичні установки, які відкидають головну тезу консерватизму, яка полягає в наявності змін в політико-історичному процесі. З'ясовано головні структурні елементи історіософії соборності, зокрема: синхронічну часовість і позачасовість історичного процесу, який проявляється в тому, що минуле як онтологічна структура людського буття не перестає існувати в сьогоденності, а доповнюється останньою як фундаментальним початком, який символізує змінність історичної та суспільної дійсності. Виходячи з цього, було вказано другий елемент соборності, який полягає в діалектичній дуальності наслідувального та творчого початків суспільного життя, яке реалізується в складній процесуальній системі сталості-розвитку політичних явищ. Третім сутнісним аспектом соборності в нашому контексті є діяльність надіндивідуального та особистісного начал у соціально-політичному історичному процесі, що інтенсифікує принципи спадковості та вольового

та енергійного перетворення політичного буття. Остання особливість цієї категорії була детермінована нами в часово-просторовому вимірі, коли на історичне становлення певної суспільної групи впливає не тільки загальний часовий контекст, а також додається друга паритетна з першою кон'юнктура просторового існування певного народу. Синтезуючи всі ці істотні ознаки, історична соборність допомагає знайти та сформувані власні онтологічно-оптимальні політичні форми існування та розвитку для кожного народу та нації, що проявляється в сутнісній конституанті суспільно-політичної системи. Таким чином, історія в консерватизмі прямо чи опосередковано впливає на сучасний політичний порядок денний.

Ключові слова: ідеологія консерватизму, соборність, історична органічність, суспільно-політичний розвиток, історіософія консерватизму, традиціоналізм, політико-історична дійсність, політична традиція.

Вступ

Однією з засадничих філософських основ ідеології консерватизму є особлива *історіософська концепція*, яка є нетривіальним зображенням діалектичного зв'язку історичності та модерності, ролі та статусу розвитку та наслідування в соціально-політичному бутті, особливої іпостасі традиції, а також взаємозв'язку політичного та історичного. Поряд із цим, важливими характеристиками історіософії консерватизму виступає висвітлення іманентної логіки розвитку історії, її онтологічного статусу та впливу на політичні явища і процеси виходячи із оптики спадковості традицій та творчості, часової та позачасової орієнтації суспільно-історичного розвитку, індивідуального та надособистісного начал в політичній історії тощо. В усій повноті ці всі особливості інтегруються в категорії соборності, яка виступає засадничим елементом усієї історіософії консерватизму.

Поряд із цим існує велика проблема виокремлення суті традиції як центрального елементу в ідеології консерватизму, яку не завжди правильно тлумачити в буквалістському контексті традиціоналізму, полишаючи консерватизм власного іманентного творчого поступу. Тому важливим завданням також є виокремлення тих методологічних основ, які дають можливість правильно усвідомити характер атрибуцій політичних та соціальних традицій в ідеології консерватизму. Загалом, комплексне розуміння будь-якої ідеології, в тому числі і консерватизму, неможливе без дослідження його історіософських засад, які демонструють якісний взаємозв'язок сучасності та минулого, їх поєднання або неґації.

Методи дослідження

Методологія дослідження ґрунтується на полідисциплінарному підході, оскільки в контексті написання роботи, автор апелював до методів різноманітних дисциплін соціально-гуманітарного спектру. Так, у науковому дослідженні автор використовував такі методологічні основи: системний,

структурно-функціональний, факторний, дескриптивний, порівняльний та діалектичний методи—вони дозволили узагальнити, систематизувати й оптимізувати інформацію, яка репрезентована. У даній роботі автор намагався розкрити тему дослідження, використовуючи принципи достовірності та неупередженості, а також усунення суб'єктивних оціночних суджень.

Вивченням заданої проблеми займалися зарубіжні та вітчизняні науковці, зокрема: К. Мангейм, М. Бердяєв, Б. Шапіро, В. Ярмоленко, А. Романюк, М. Кагатай тощо. Слід вказати, що аналіз історіософії ідеології консерватизму не знайшов належної рефлексії в українському науковому дискурсі, окрім деяких праць В. Артюха, який зосередив свою увагу на дослідженні історії філософії в працях представників української політичної думки. Загалом дослідженням проблеми співвідношення сталості та розвитку, історичної єдності, наслідування та творчості в політико-історичному поприщі займалися класики консерватизму, зокрема Е. Берк, Ж. де Местр тощо.

Результати дослідження

На початку треба сказати, що нормативною помилкою в усвідомленні розуміння історії в консерватизмі є ототожнення її з філософією історії традиціоналізму, через що багато консерваторів отримують прикметникову стигму обскурантизму; так, наприклад В. Артюх констатує, що «в основі консервативного способу переживання минулого лежить відданість традиції або традиціоналізм. Традиціоналізм—це така психологічна настанова, яка проявляється як тенденція в усьому триматись минулого і уникати новацій. Традиціоналізм є своєрідним “материнським світоглядом” або ще “внутрішнім ядром” для політичного консерватизму» [1]. Таке розуміння може використовуватись як операційна концепція, але в такому разі загальна субстанціональна характеристика консерватизму виступає абсолютно тотожною іншому ідейно-політичному напрямку традиціоналізму, а консервативна базова історіософська концепція десемантизується в ідеології останнього; поряд із цим, в даному контексті консерватизм ліквідує своєрідне розуміння історико-політичного процесу як динамічно-органічної онтологічної структури, що призводить до її вичерпаності в розвитку, що для консерваторів є абсолютно неприпустимою умовою функціонування цієї структури. Ще Е. Берк писав, що «держава, позбавлена засобів для впровадження певних змін, не має засобів і для самозбереження» [2, с. 510]. Звісно, ми не відкидаємо імператив того, що в консерватизмі є предметно репрезентоване ядро наявних традицій, але його скоріше слід позначати терміном спадковості або дотримання традиційного, ніж обскурантним дотримання та бажання утримання давно втраченого. Останнє—це радше реакціонізм чи традиціоналізм, які також концептуально-семантично різні між собою. Так, скоріше ми можемо говорити не про традиціоналізм як начало консерватизму, а саме про діалектичний принцип спадковості-становлення

(про що ми будемо детальніше говорити нижче). Наразі ми зупинимося на розмежуванні історіософських концептуальних системи консерватизму та традиціоналізму, для того щоб не впасти в семантичну плутанину. Для традиціоналізму найбільш релевантним осягненням історії та її завданням є концепція «вічного повернення подібного», згідно з якою те, що відбувається з плином часу не тягне за собою змін, а поряд із цим сутністю подій є їх повторюваність або прескриптивність: «таке усвідомлення часу характерне для міфологічних та доісторичних форм релігії, які є типологічними для незмінного суспільного устрою, який регулюється традиціями та мораллю» [3, с. 62]. Принцип належного, який спрямований до майбутнього відсутній в цьому світосприйнятті, натомість, перспективи майбутнього конститууються в контексті попереднього, як прототипу всього сущого; минуле включено в надчасовий контекст, тому являє собою вічне та незмінне. Єдина можливість репрезентації оновлення суспільства знаходиться в переродженні та відродженні минулого, а також ліквідації в ньому будь-яких категорій перехідного та ефемерного, оскільки саме в першопочатку традиції як абсолютного джерела знаходиться онтологічна та метафізична істина принципу побудови суспільства та ідеал, який слід реанімувати. Так, для представників цього ідейного напрямку розвиток модерних політичних та соціальних форм дійсності має інволюційні параметри контр-розвитку світу. В центрі історіософії цієї ідеології лежить трансцендентний першопринцип, який має ознаку сакральності, абсолютності та ідеократичності, а будь-який розвиток усвідомлюється в цій інтелектуальній спадщині як вихід за квантори цього Абсолюту та прояв антитрадиційності, матеріальності та ентропії: «розвиток будь-якого прояву обов'язково передбачає віддалення від принципу, з якого він виходить; починаючи у вищій точці, він неминуче тяжіє донизу... Це падіння можна було б охарактеризувати як матеріалізацію, яка прогресує, оскільки виразом принципу є чиста (тобто стала—*примітка А. П.*) духовність» [4, с. 25], а головною метою політики традиціоналізму, в свою чергу, виступає відтворення форм першопринципу в екзотеричній площині. В короткому вигляді це являє собою виклад традиціоналістської доктрини суспільного часу та філософії історії, головним теоретиком якого був французький філософ Р. Генон та італійській політичний філософ Ю. Евола. Тут ми можемо бачити абсолютну ворожість до проявів будь-якого розвитку або еволюційності, а також несприйняття усвідомлення історико-соціального процесу в категоріях становлення чи рухливості; ідеалом же виступає виключно зберігаюча потенція сакральності давнини, її сутності та форм. Але оскільки об'єктом нашого дослідження є саме ідеологія консерватизму, то ми більше не будемо зупинятися на виокремленні сутнісних ознак традиціоналізму, оскільки задачею вищезгаданого була демонстрація помилковості зведення суті історіософії консерватизму виключно до основ традиціоналізму.

Переходячи до експлікації основ консервативної топіки історіософії треба сказати, що вона, в свою чергу, в ніякому разі не демонтує умовність змін та наявність суспільного розвитку, а останній несе в собі нейтрально-конструктивну конотацію. Його позитивність або негативність залежить від контексту наслідування та віддзеркалення традиційних умов буття, оскільки в цьому поприщі концепція історії ґрунтується на діалектичному розумінні органічного становлення суспільно-політичного життя (Е. Берк, американські консерватори) або держави (Г. Гегель, Ж. де Местр тощо). Сучасне, для консервативної думки, розглядається як остання точка попереднього, як логічний крайній віток розвитку, який не міг би існувати без попередніх факторів існування; соціально-політична актуальність, в свою чергу, розуміється як еквівалентність становлення минулого, тому на перший план виходить категорія часового спів-існування, а не послідовності: «таким чином, консервативна думка зосереджується на минулому тією мірою, якою минуле живе в сьогоденності» [5, с. 54] — це і є *перший із елементів категорії історико-суспільної соборності в ідеології консерватизму*. Так, в політиці чи суспільстві минуле не зникає, не перестає бути, а продовжує існувати та діяти в сьогоденності, утворюючи безперервний історичний континуум. Тут концептуально наслідуючи О. Шпенглера можна стверджувати, що історія являє собою одночасно і становлення і те, що стало, будучи надчасовим феноменом інтеграції різноманітних політико-суспільних форм та традицій. Так, історико-політичний процес отримує надчасово-часовий модус, оскільки сучасність як реальна часова структура історичного процесу поєднується з минулим як надчасовим елементом історичного буття — саме таке соборне та діалектичне розуміння природи минулого та сучасного може забезпечити стійкість та безперервність функціонування соціально-політичної системи. Виходячи з цього постає фундаментальна історіософська засада, яка репрезентує часово-буттєву легітимацію існування сьогоденності, оскільки метафізика консерватизму надає сучасності опору в вічності, в дусі нетлінності людського буття. В даному контексті часова соборність проявляється в її надчасовій єдності, яка виступає інтегративним початком теперішнього з минулим і майбутнім; оскільки теперішнє є прямим продуктом минулого суспільно-політичного буття, детерміноване його силами та духом, а поряд із цим є спрямованість в майбутнє заради творення нового та більш досконалого політичного ладу, то суспільно-політична даність є саме такою позачасовою єдністю. «Істинний консерватизм є боротьба вічності з часом, супротив нетлінності тлінню. В ньому є енергія не тільки та, яка зберігає, а й та, що перетворює» [6] — пише М. Бердяєв: зберігаюча енергія виступає проявом абсолютності позачасового розуміння суспільних структур у формі традицій, вірувань, «історичних та політичних пересудів», якщо користуватися термінологічним апаратом Е. Берка, в той час, коли перетворювальна сила репрезентується у активному та творчому усвідомленні потреб сучасності

та співставлення їх з духом давнини; іншими словами позачасова орієнтація історії реалізується в початку спадковості чи традиційності, а часова—в началах творчості. Так, цей умовивід можна описати в контексті існування розуміння тріадності формування історичної даності, коли тезою є традиційні умови буття конкретної політичної або соціальної спільності (начала традиції), антитезою—рушійні сили трансформації перетворюючого чи реформуючого толку (начала творчості), а синтезом виступає сьогодення (доконано-онтологічна історична даність), яке в перспективі та з плином часу саме стане традиційним елементом історичності. Тут слід наголосити на вірності висловлювання Д. Чижевського, який аналізуючи творчий доробок В. Липинського писав, що «завданням традиції є підготовка нової творчої традиції» [7]. Це все теоретично ілюструється тим, що кожен крок в процесі зміни тісно пов'язаний з попереднім, оскільки кожна нова віха змінює щось в іманентному порядку і зв'язках між складовими тієї структури, яка існувала на попередньому етапі, так що вона не є чимось в корені новим і не пов'язаним з попереднім. Але тут також треба вказати на особливості перманентності та сталості такого розуміння історії, що призводить до висновку про загальну реакційність базових установок історичного розвитку, що виступає своєрідним гносеологічним інструментом пізнання політико-історичної дійсності в консервативній ідейно-політичній традиції.

Таким чином, як було вказано вище, політико-історичний процес повинен інтегрувати в собі два надзвичайно важливі начала: традиційного наслідування та творчої діяльності при умовності їх кореляції в статусі двоєдиного діалектичного взаємозв'язку, тобто при їх конструктивній та мирній співпраці та узгодженості. Будь-яка абсолютизація кожного з цих начал призводить до викривлення принципів органічного становлення соціально-політичного життя та фактичного знищення оптимального функціонування будь-якої політичної системи. З одного боку, там де цей принцип збереження встановлених традицій виступає всезагальним імперативом і стає настільки інтенсивним, що починає поглинати свободу особистої ініціативи та творчого слідування, там елімінується сама духовно-онтологічна основа історії, згасає її динамічність та невинний потік становлення людського буття в оригінальних суспільних та політичних формах життєустрою; суспільно-політичне життя стає мертвим логічним конструктом пустих невідповідних сьогоденню форм, які позбавленні живого внутрішнього змісту. Саме через це консерватизм не може базуватися лише на боготворінні вічності попереднього, тоді він скотиться до традиціоналізму, про що йшлося раніше. З іншого ж боку, начало творчості, яке не будучи обмеженим буттям історичної об'єктивності також стає руйнівним елементом політичних форм та інститутів, трансгресується в радикальний ентропізм та набуває типу революційного бунтарства, оскільки «дух свободи *сам по собі (виділення А. П.)* веде до безладу, надмірностей та анархії» [2, с. 519]; там де початок

особистісної творчої ініціативи не конститується природньо, відповідно до фундаменту суспільного буття, він самостійно знищує в собі позитивний ґрунт для творчого цілепокладання; він не веде суспільне та політичне життя вперед, а навпаки призводить до відкидання його назад, тому також є різновидом реакції. Так, будь-яке реформаторство чи впровадження змін засноване на докорінному зломі традицій основ буття або їх перебудові розглядається консерваторами як історична та політична аберация, яка заснована на абстрактних ідеалах, які не є вбудованими в онтологічну структуру суспільства, про що може свідчити історична фактологія у вигляді Великої французької революції, Російської революції, Культурної революції в Китаї тощо. Тому, по-перше, лише засвоївши онтологічні контури суспільної та політичної реальності, людина як головний суб'єкт історії та політики може реалізовувати свій творчий потенціал, не відділяючись від осьових невідчужуваних соціально-політичних принципів своєї спільності; а по-друге, усе людське знання про суспільство, релігію, владу та весь механізм соціального життя повинні бути історіоризовані, тобто включені та розглянуті у широкій історичній перспективі для того, щоб бути адекватно усвідомленими та зрозумілими. Таким чином, тут ілюструється *другий параметр соборності в історіософії консерватизму*, який синтезує творчий і традиційно-наслідуваний початки в гармонійній комплементарності, що реалізується в історичній поліфонії творчого і спадкового, де зберігаюча та позитивна соціально-політичні енергії об'єднуються для формування актуального, що потенціалізує процес наслідування для майбутнього, а наслідувальний початок реалізується в усвідомленні існування об'єктивних норм соціально-політичної дійсності—цей принцип, наприклад, Е. Берк називав «духом філософської аналогії» [2, с. 519]. Цей дуалізм наслідувального і творчого початку реалізується в особливому розумінні бінарної зв'язки «сталості-розвитку» в ідеології консерватизму. Політична творчість, в свою чергу, породжує потрібний енергійний поступ, щоб усвідомлювати потрібні зміни та інкорпорувати їх до вже наявних статичних політичних інститутів та традицій: «консервативний початок сам по собі не є протилежністю розвитку, він тільки потребує, щоб розвиток був органічним, щоб майбутнє не знищувало минулого, а продовжувало його розвивати» [6]—це впливає з постулату соборності як взаємозв'язку традиційного та творчого начал, який і породжує органічний політичний процес становлення, яке безперервно відбувається в історичному просторі. Так, характерною основою розвитку виступає органічність, яка магістральною лінією проходить повз всю ідеологію консерватизму, і реалізується також в поприщі антиномії сталості-розвитку. Наявний тут діалектичний розвиток суспільно-політичної системи цілком повноцінно відображає наступна логічна конструкція: існує певна стала принципова онтологічна першооснова, яка ґрунтується на традиціях та мудрості віків (колективна суспільна діяльність), до неї додаються змінні

складники, які доповнюють та розширюють особливості тих основоположних принципів (особистісна воляова діяльність), в наслідок чого відбувається ускладнення та масштабування самої системи, формується її сутнісні компоненти. На практиці така раціонально сконструйована схематична модель суспільства, стверджує про «зміцнення еволюційних елементів суспільного розвитку» [8, с. 54], яка і утворює певну морфологію конкретного народу. Саме в цьому контексті ми можемо говорити про прогрес як дуальність розвитку, який в своїй іманентності має двоїсту природу. Так, лише при існуванні взаємодії та соборності двох основ: творчого розвитку та збереження поступальності—консерватизм може говорити про об'єктивний та конструктивний політико-історичний процес.

Як ми зауважили вище, традиційний початок в консервативному розумінні є предметом діяльності суспільства, оскільки органічний історичний розвиток пов'язаний з існуванням тих чи інших колективних семіотичних та семантичних елементів: традицій, вірувань, стійких правових форм, суспільно-політичних практик чи соціальних обрядів. Саме вони утворюють буттєве ядро певної соціальної спільності (наприклад, народу чи нації), яка виступає суспільною єдністю в історичному контексті та репрезентує принципи сталості та безперервності соціально-політичного буття. В цьому контексті для консерватизму притаманне намагання простежити еволюційний розвиток сьогодення сягаючи від найпершої природної колективної групи, тобто сім'ї, потім общини, народу аж до держави, оскільки саме в цих первинних структурах і формується спільне усвідомлення традицій, які потім масштабуються на локальну, а потім і на глобальну спільність. Саме це дало змогу К. Манхейму описати філософію історії консерватизму як «неіндивідуалістичну інтерпретацію історії» [9, с. 606], де головним актором конституювання історичного буття виступає саме колектив, а не індивідуум. В даній ситуації, ті звичаї, що панують нині, закони та влада, яким підкоряються люди, увесь духовний склад національного життя певної спільноти—усе це, за загальним правилом консерватизму, створене не людьми, що живуть нині, а їх давно померлими попередниками. Ця теза демонстративно реалізується через висловлювання: «воля померлих править над волею живих». Можна констатувати, що через це в консерватизмі так сильно актуалізують фактори традиційних соціально-політичних начал, народних чи етнічних архетипів, які обов'язково аналізуються консервативними мислителями в контексті політичного порядку денного. Поряд із цим існує особиста воляова діяльність чи сфера свободно-індивідуальної акціональності, яка породжує умови та перспективи творчості та розвитку, новизни та спрямованості до майбутнього, основу якої складає раціональна сфера людського буття, що і виступає носієм змін та реформаторства в суспільстві. Оскільки людське життя не є довершеним (базовим філософським принципом для всіх консерваторів виступає антропологічний песимізм), то

людська особистість, в якій безпрецедентно наявний елемент ідеального чи належного намагається створити такі умови, за якими б вона могла досягти найбільшого щастя, задоволеності, реалізації власних інтересів тощо, вже сама ціль залежить від етичної точки зору з якої індивід діє. Але оскільки особистість зростає в певному соціально-політичному середовищі, то його світоглядний плацдарм в певній мірі є визначеним набором варіативних ідей, тому вольовий початок людини вже апіорі знаходиться в певному онтологічно-формулюючому соціальному середовищі. Але, незважаючи на це, саме суб'єктивна сторона людської свідомості виступає наріжним каменем змін у суспільстві, оскільки ті самі закони, правові норми, порядки, які панують і яким люди беззаперечно й інстинктивно підкоряються колись склалися волею людей, їх раціональними інтенціями побудови кращого життя. Наприклад, для В. Липинського, як і для інших консервативних мислителів, саме завдяки історії, яка є часовим дзеркалом онтологічної структури суспільства, ми можемо відокремити корисний та конструктивний досвід соціально-політичного будівництва, який можна використовувати, захищаючись від тих помилок, які були зроблені людиною під час побудови різноманітних абстрактних політичних моделей розвитку суспільства. Так, політичні надбудови, які виходять із органічного та соборного історичного процесу допомагають формувати традиційні чинники суспільства, які можна вдосконалювати, поєднавши із реальною консервативною природною політичною творчістю «тобто обережно відкидати з них все, що в життю нації показало себе шкідливим, все, що для національної творчості оказалось нездоровим, із любов'ю та пієтизмом розвивати те, що виказало свою творчу силу і життєздатність— ось завдання тих, хто будує, хто творить, хто живе життям нації, хто з життям нації зв'язує своє власне життя» [10, с. 94]. Таким чином, тут проявляється *третій елемент категорії соборності*, який проявляється в тому, що історія для консерваторів виступає надідивідуально-особистісним явищем, де інтегрується діяльність усіх членів народної спільності: як колективу, так і індивідуальної особистості, що проявляється у спів-існуванні сучасності та минулого, в якості усвідомлення безперервного потоку становлення суспільно-політичної політичної дійсності. Це в свою чергу конструює наступну концептуальну надбудову, за якою історія отримує свій онтологічний смисл самотньої дійсності, свою буттєво-органічну сферу, як особливий характер інтеграції збереження історичної єдності, її спадковості та активної засади мистецької трансформації. Так, слід згадати С. Томашківського, який приділяв велику увагу кореляції політичного *буття суспільства*, яке конструюється в імманентності соціальної єдності, та історичної *свідомості людини*, що корениться в індивідуальній свободі особистості і являє собою живу перетворювальну силу: «державна творчість, державне будівництво і державний провід— це також акціональна та науково обґрунтована умілість, до якої братися не можна кому-небудь,

починати звідки-небудь, вести як-небудь, не дбаючи аж нітрохи про те, що говорить про державну механіку і штуку дотеперешній, поданий історією до-свід» [11, с. 373]. Тут консерватизм виокремлює власну конституанту соціального та політичного розвитку в іпостасі збереження традиційного елемента, як буттєвого плацдарму сьогодення, без якого неможна усвідомити сучасних політичних процесів і уявити майбутнє історичних явищ, яке сягає своїм корінням колективного досвіду державотворення; ця особливість органічності історичного поступу разом із додаванням історично орієнтовної свідомості людей, соціальна рефлексія яких відповідає політичному порядку денному, і надає не тільки онтологічний статус політиці, про що йшлося вище, а також експлікує його сутнісні характеристики, як сукупності властивостей якісної самототожності народу, специфічності його форм та інститутів. Виходячи з цього історіософська концепція консерватизму визначаючи онтологічне ядро традиційного наслідування приходить до детермінації сутнісних особливостей певної національної групи, шляхом іманентного об'єднання традиційності та творчої акціональності народу та суспільства та допомагає наповнити політичну сферу історичним змістом. Традиції тут є предметом тривалого суспільного діяння, в той час, коли особистісна творчість виступає в якості механізму модерного оживлення та актуалізації історичного буття, що і породжує субстанціональну основу того чи іншого народу або нації. Саме в такій контекстуальності Б. Шапіро констатує, що «історія надає нам осмисленості» [12, с. 45],—формуючи сутнісно-змістовну матрицю політичної системи певного народу.

Порядізцим, треба зауважити, що органічно пізнана історична традиція також може слугувати фактором інтеграції політичного організму: «досвід минулих часів, свідомість нерозривного зв'язку з історично виробленим складним організмом нації, її життєвими функціями і духовними змаганнями творять уже інтегративну частину психіки обох цих будь-що-будь визначних людей, обмежують їх хотіння й контролюють їх діла» [11, с. 375]. Історичні традиційні елементи, вбудовані в соціальну свідомість людей, надають їм ознаки формул пошуку спільного блага та колективного цілепокладання. Внаслідок цього органічного розуміння, історична реальність, пов'язана з соціально орієнтованою складовою, утворює політико-індивідуальну спільність особливого—народного—роду. В цьому поприщі історія постає як особливий інтегративний елемент суспільства, який проявляється у формуванні первинних змістових концептів для кожної політичної чи національної спільноти, оскільки як наголошує Б. Шапіро: «щоб об'єднатися в громаду, треба домовитися про спільний телос <...> жодне суспільство не може бути збудованим на множині кінцевих цілей» [12, с. 56]—саме функції конституювання загальних, універсальних для певної групи людей, цілей, які знаходять свій першопочаток в локальній історичній спадщині, і є важливим завданням, яке вирішує історія в політичній ідеології консерватизму. Цей

аспект розвитку має також характеристику зовнішнього поліверсалізму, оскільки сильно пов'язаний з локальною історичністю соціально-політичних систем, де мається на увазі важливість знання та усвідомлення саме своїх власних ендемічних культурних, політичних та суспільних звичаїв, які можуть відображатися виключно в детермінованій територіальній спільності. Таким чином, можна погодитись із висловлюванням А. Романюка, що «традиції формують відчуття ідентичності стосовно індивіда і групи/спільноти» [13]—що розширює інтегративні рамки розуміння історичних та політичних традицій. Оскільки консерватори виступають проти уніфікації історичного досвіду, то саму історію вони розглядають скоріше у якості історій різних народів та держав; їм чужо шукати якийсь загальний історичний сенс усього людства, вони акцентують увагу на реальних умовностях розвитку своєї або іншої народності. Це виходить із особливого органічного розуміння суспільства, яка розглядається консерваторами не як загальна сума індивідів, які зібралися разом заради реалізації індивідуальної мети, а як холістичну або універсальну конкретно-духовну сутність, де суспільна онтологія виступає повноправною сферою людського буття поряд із буттям індивідуально-особистісним. Недарма видний аналітик консервативної ідеології К. Мангейм писав, що для консерватора «концепція історії скоріше просторова, аніж часова, оскільки виносить на перший план існування, а не послідовність» [9, с. 609]—виходячи з цього, саму екзистенційну основу історичності консерватор вбачає в існуванні саме органічних спільностей, які можуть спокійно взаємодіяти між собою, але відрізняються один від одного в своїй субстанціональності. Саме тому ми можемо говорити про просторову трансцендентальну установку історіософії консерватизму, оскільки загальне розуміння часової умовності може девальвувати самотні звичаєві народні нормативи, утворюючи, таким чином, вектор до формування загальних або умовних модусів конструювання соціально-політичного буття, що може призвести до неправильного розуміння політичної конституції державного утворення, формування спотворювальної форми правління і врешті-решт призвести до втрати внутрішнього порядку, шляхом накладання абстрактних історичних атрибуцій. Це і є *четвертим елементом категорії соборності*, яка поєднує часовий та територіальний виміри історії суспільств, звертає уваги не лише на кінцеву часово-історичну мету, але й на географічні та емпіричні кон'юнктури розвитку певного народу.

Таким чином, історія є своєрідним гносеологічним інструментом, через пізнання якого можливий рух у потрібний бік: не з темряви в утопію, а від незнання до мудрості. Наголос на цьому надав змогу Е. Берку артикулювати концепт інструменталізації історії: «історія розгортає нам у науку довжелезний сувій, щоб ми на матеріалі колишніх помилок і хитань вибудували нашу майбутню мудрість» [14, с. 369]. Саме таке конкретне та буттєве розуміння історії протистоїть історико-соціологічному відволіканню

історичної дійсності, яку ми можемо бачити, наприклад, в ідеології комунізму або революціонізму, де абстрактні схеми конституювання майбутнього історичного ідеалу повністю заміщують реальність та обезбуктвлюють її. Саме тому найбільшим пейротивном фактором для консерватизму є фрагментація історії, формування незалежних та абстрактних самих-в-собі суспільно-часових прецедентів, заснованих на інтелектуальних відволіканнях, через що порушується наслідуваність еволюційно сформованих традицій і ліквідується когерентне спів-існування суспільства (це, в першу чергу пов'язано, з критикою революційного утопізму, як онтологічного розриву сталості та органічності розвитку). Поряд із цим, таке уможлядне усвідомлення історичного процесу, де панують виключно ідеали та раціонально от'юстовані схеми, які полишають людей розуміння власного державного та національного ґрунту, ліквідувають духовне наслідування та вірність власній спільноті: «навіть їхня прив'язаність до своєї країни існує доти, доки узгоджується із їх мінливими проектами, вона розпочинається і узгоджується у межах суспільної схеми, витвореної їхніми цьогочасними поглядами» [2, с. 521]. Виходячи із цього тільки таке суспільно-політичне будівництво, яке засноване на пізнанні органічного та соборного історичного процесу конкретної спільноті дозволяє засновувати глибинні традиційні чинники політичної системи, які є релевантним відображенням онтологічної сутності становлення цієї окремої політичної та етнічної спільноті, що дає підстави погодитись із тезою Д. Чижевського про те, що «кожна нація має лише таку традицію, яку вона сама собі в своїй історії витворила» [7]. Так, дебатуючи із представником французького Товариства революції Е. Берк наголошував на важливості дотримання власних органічних традицій, які базуються на принципах шанування старовини, нюансуючи, що «до того спадкоємного стовбура (тогочасної політичної системи Англії—*примітка А. П.*) ми остерігалися прищеплювати хоч би які там пагони, чужі природі рідного дерева» [2, с. 517]. Виходячи із цього, постає ще одна особливість соборного розуміння історії в ідеології консерватизму, як цілісної історії спільноті певного народу, яка розглядається як соціально-політичне ядро та має ознаки власної індивідуальності. Саме із спільноті історичної долі та традицій людина може усвідомлювати себе частиною певної групи, а ця суспільна чи політична колективність повинна мати конкретно-індивідуальні атрибути. Так, особистість може відчувати себе невід'ємною ланкою і водночас носієм лише певного індивідуального цілого—даної сім'ї, даного народу, даної церкви чи політичного утворення.

Висновки

Підбиваючи підсумки треба наголосити на тому, що в цій науковій роботі було експліковано основу проблематики історіософії політичної ідеології консерватизму, зокрема чотири елементи категорії історичної соборності, яка, на думку автора, і виступає концептуальним ядром історії філософії консерватизму. Зокрема, ця категорія проявляється у наступних субстанційних ознаках, як: часово-позачасовий вимір історії, інтеграція традиційного і творчого початків в соціально-політичному та історичному роблені, надіндивідуально-особистісна характеристика соціально-історичного процесу, а також поєднання часового та просторового принципу в дослідженні історичних та політичних явищ. Таким чином, група акцидентів—надіндивідуальності, позачасовості, начала наслідування та укоріненості історії в часі—надає історії онтологічні та статичні квантори існування, в той час як друга група—часовості, творчості, особистісності та просторовості—репрезентує емпіричні аспекти історичного процесу, його змінності та рухливості. Було вказано, що особливістю соборності виступає їх діалектичне поєднання, що породжує специфічно-сутнісні характеристики народу, які, в свою чергу, відбиваються на його політичній формі існування, що повністю залежить від історичного буття певної спільності людей.

Треба нюансувати, що хоча в цій роботі і не було фундаментально висвітлено особливості розуміння феномену традицій в консерватизмі, проте, на нашу думку, надано методологічну основу для подальших досліджень у цій галузі, зокрема: було виведено основоположний принцип спадковості, який не є настільки статичним, як принцип традиціоналізму. Поряд із ним було актуалізовано важливість наявності в історичній та політичній сфері явища творчості, і вказано, що ці два компоненти неухильно взаємодоповнюють один одного у процесі історичного становлення.

Список посилань

1. Артюх В. «Консервативна історіософія В'ячеслава Липинського» [Електронний ресурс]. Сумська старовина. № XX. 2006. Режим доступу до ресурсу: politosophia.org/uploads/files/politosophia_files/83.pdf (дата звернення 02.03.2024).
2. Берк Е. Тривалість держави: збереження та зміни. Консерватизм: антологія. Упорядник О. Проценко, В. Лісовий. Київ: ВД «Простір», «Смолоскип», 2008. 788 с.
3. Шаап С. Людина як міра: вчення Ніцше про ресентимент. Київ: Видавництво Жупанського, 2008. 205 с.
4. Генон Р. Криза сучасного світу: перек. з французької І. Калюга, під наук. ред. Ю. Завгороднього. Київ: Анна Колкун, 2020. 212 с.
5. Манхейм К. Идеология и утопия. Диагноз нашего времени. Москва: Юрист, 1994. 700 с.

6. Berdyaev N. The philosophy of inequality: Letters to my Contemners, Concerning Social Philosophy. London: frsj Publication, 2015. 406 p.
7. Чижевський Д. «В'ячеслав Липинський як філософ історії» [Електронний ресурс]. 2024. Режим доступу до ресурсу: chtyvo.org.ua/authors/Chyzhevskiy_Dmytro/Viacheslav_Lypynskiy_iak_filosof_istorii/ (дата звернення 05.03.2024).
8. O`Sullivan N. Conservatism. The Oxford handbook of political ideologies. Oxford: Oxford University Press, 2013. 127 p.
9. Манхейм К. Консервативная мысль. Диагноз нашего времени. Москва: Юрист, 1994. 700 с.
10. Липинський В. Листи до братів-хліборобів про ідею і організацію українського монархізму. Київ: Філадельфія, 1995. 470 с.
11. Томашівський С. Історія і політика. Консерватизм: антологія; Упорядник О. Проценко, В. Лісовий. Київ: Смолоскип, 1988. 598 с.
12. Шапіро Б. Смысл истории. Як розум і мораль зумовили велич Заходу. Київ: Наш Формат, 2022. 208 с.
13. Романюк А. «Політична доктрина консерватизму» [Електронний ресурс]. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія. Випуск 14. 2010. Режим доступу до ресурсу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/8204/1/pdf> (дата звернення 06.03.2024).
14. Берк. Е. Мораль та історія. Консерватизм: антологія. Упорядник О. Проценко, В. Лісовий. Київ: Смолоскип, 1998. 598 с.

Referenses

1. Artyukh V. (2006). «Conservative historiosophy of Vyacheslav Lypynskiy». Sumy antiquity, no. XXX. URL: politosophia.org/uploads/files/politosophia_files/83.pdf (accessed 02.03.2024). [in Ukrainian].
2. Burke E. (2008). The Duration of the State: Preservation and Change. Conservatism: an anthology. Compiled by O. Protsenko, V. Lisovyi. Kyiv: Prostir Publishing House, Smoloskyp, 788 p, [in Ukrainian].
3. Schaap S. (2008). Man as a Measure: Nietzsche's Doctrine of Resentment. Kyiv: Zhupansky Publishing House, 205 p. [in Ukrainian].
4. Henon R. (2020). The Crisis of the Modern World: translated from the French by I. Kaliuga, under the scientific editorship of Y. Zavhorodnyi. Kyiv: Anna Kolkun, 212 p. [in Ukrainian].
5. Mannheim K. (1994). Ideology and Utopia. Diagnosis of our time. M: Yurist, 700 p. [in Russian].
6. Berdyaev N. (2015). The philosophy of inequality: Letters to my Contemners, Concerning Social Philosophy. London: frsj Publication, 406 p.

7. D. Chyzhevskiy. (2024). «Vyacheslav Lypynskiy as a philosopher of history». URL: chtyvo.org.ua/authors/Chyzhevskiy_Dmytro/Viacheslav_Lypynskiy_iak_filosof_istorii/ (accessed 05.03.2024). [in Ukrainian].
8. O`Sullivan N. (2013). Conservatism. The Oxford handbook of political ideologies. Oxford: Oxford University Press, 127 p.
9. Mannheim K. (1994). Conservative Thought. Diagnosis of Our Time. M: Yurist, 700 p. [in Russian].
10. Lypynskiy V. (1995). Letters to Brothers Farmers on the Idea and Organisation of Ukrainian Monarchism. Kyiv: Philadelphia, 470 p. [in Ukrainian].
11. Tomashevsky S. (1998). History and Politics. Conservatism: an anthology. Compiled by O. Protsenko, V. Lisovyi. Kyiv: Smoloskyp, 598 p. [in Ukrainian].
12. Shapiro B. (2022). The Meaning of History. How reason and morality determined the greatness of the West. Kyiv: Nash Format, 208 p. [in Ukrainian].
13. Romaniuk A. (2010.) «Political Doctrine of Conservatism». Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Political Science, Sociology, Philosophy. Issue 14. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/8204/1/pdf> (accessed 06.03.2024). [in Ukrainian].
14. Burke. E. (1988). Morality and history. Conservatism: an anthology. Compiled by O. Protsenko, V. Lisovyi. Kyiv: Smoloskyp, 598 p. [in Ukrainian].

Anton Pastukhov

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0001-7256-521X>

e-mail: antonipastukhov@gmail.com

CONCILIARITY AS A CENTRAL CATEGORY OF HISTORIOSOPHY OF THE POLITICAL IDEOLOGY OF CONSERVATISM

Abstract

Analyses the category of conciliarity as the axial conceptual basis of the historiosophy of the ideological and political direction of conservatism. The main scientific problem of the work was to highlight the structural elements of this category, to study them descriptively, and to form a methodological basis for the study of political formation in comprehension the history of conservatism.

In particular, the author identifies the fallacy of determining the core of conservatism based on the concept of traditionalism, due to its reactionary nature and transcendental socio-political attitudes, which reject the main thesis of conservatism, which is the presence of changes in the political and historical process. At the same time, the author of the article proposes to proceed from the concept of conciliarity as a category that fully reflects the conceptual basis of conservatism, which stems from its nature. Thus, in the course of the work, the author identifies the main structural elements of the historiosophy of conciliarity, in particular: simultaneous temporality and timelessness of the historical process, which is manifested in the fact that the past as an ontological structure of human existence does not cease to exist in the present, but is supplemented by the latter as a fundamental principle symbolising the variability of historical and social reality. Based on this, the second element of conciliarity was identified, which is the dialectical duality of the imitative and creative beginnings of social life, which is realised in a complex procedural system of sustainability and development of political phenomena. The third essential aspect of conciliarity in our context is the activity of supra-individual and personal principles and the socio-political historical process, which intensifies the principles of heredity and the willful and energetic transformation of political life. The last feature of this category was determined by

us in the time-spatial dimension, when the historical formation of a certain social group is influenced not only by the general temporal context, but also by the second conjuncture of the spatial existence of a certain nation, which is parallel to the first. By synthesising all these essential features, historical conciliarity helps to find and form its own ontologically optimal political forms of existence and development for each people and nation, which is manifested in the essential constitutive of the socio-political system. Thus, history in conservatism directly or indirectly influences the modern political agenda.

Keywords: ideology of conservatism, conciliarity, historical organicity, socio-political development, historiosophy of conservatism, traditionalism, political and historical reality, political tradition.

Стаття надійшла до редакції 04.03.24

© Пастухов А. В., 2024